

ВІДГУК

офіційного опонента

завідувача кафедри філософських і політичних наук

Черкаського державного технологічного університету,

доктора філософських наук, професора **БОЙКО Анжели Іванівни**

на дисертацію **ШЕХОВЦОВОЇ-БУРЯНОВОЇ Вікторії Анатоліївни**

на тему: «**Українська ідентичність у контексті соціокультурних трансформацій**»,

подану на здобуття ступеня доктора філософії

за спеціальністю 033 «Філософія»

галузі знань 03 «Гуманітарні науки»

Актуальність проблеми української ідентичності набуває особливої ваги у сучасному глобалізованому світі, який характеризується динамічними суспільно-політичними процесами, зростанням міжкультурних контактів та переосмисленням національних наративів. Проблема національної ідентичності постає як одна з ключових у гуманітарному дискурсі. Особливої ваги вона набуває для України, яка протягом останніх десятиліть переживає масштабні соціокультурні трансформації, спричинені як внутрішніми модернізаційними процесами, так і зовнішніми викликами, зокрема – російською агресією, інформаційною війною, інтеграцією до європейського простору.

Українська ідентичність в умовах цих змін набуває нових змістів, форм та виявів. Вона дедалі більше виходить за межі етнокультурного розуміння і набуває політичного, громадянського, ціннісного виміру. Зростає роль мови, історичної пам'яті, культурної спадщини та наративу національного опору як чинників консолідації суспільства.

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю комплексного осмислення процесів формування й трансформації української ідентичності в умовах гібридних викликів, соціальної мобільності, цифровізації, культурного діалогу та полікультурного впливу. Наукове осмислення цих процесів сприятиме не лише глибшому розумінню сучасного стану українського суспільства, але й формуванню ефективної державної гуманітарної політики.

Отже, дослідження української ідентичності у контексті соціокультурних трансформацій є вкрай на часі, має вагоме теоретичне та практичне значення і відповідає стратегічним завданням національного розвитку України.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Матеріали роботи були достатньо апробовані на конференціях, наукових семінарах, круглих столах і форумах, що засвідчує публічне обговорення та верифікацію основних тез. Зміст, структура й обсяг дисертації свідчать про значний обсяг виконаної дослідницької роботи. Авторкою опрацьовано великий масив літературних джерел, як класичної філософської спадщини, так і сучасної наукової думки. До беззаперечних переваг роботи варто віднести її міждисциплінарний характер, який виявляється у поєднанні філософського аналізу з соціологічними, культурологічними, історичними, психологічними та геополітичними підходами в межах окресленої тематики.

Мета дисертаційного дослідження полягала в дослідженні трансформацій української ідентичності. Мету було реалізоване дисертанткою через поєднання історичної ретроспекції та сучасного аналітичного зрізу: з одного боку – через аналіз історичних змістів і закономірностей формування ідентичності, з іншого – через ідентифікацію актуальних загроз і викликів, що постають перед нею в умовах сьогодення.

Структура дослідження демонструє оригінальний концептуальний підхід: трансформації української ідентичності розкрито через призму історичних травм і колективної пам'яті, геополітичних чинників формування державності, специфіки соціокультурного контексту в різних регіонах, а також у координатах регіональних, національних і цивілізаційних впливів. Окрему увагу приділено аналізу потенційних загроз, що постають перед ідентичністю у сучасних умовах. Структура роботи логічно узгоджена з метою й завданнями дослідження, відображає специфіку предмета й об'єкта наукового аналізу та включає: анотацію, перелік наукових публікацій за темою дисертації, вступ, три змістовні розділи, висновки, список використаних джерел і додатки. Така побудова засвідчує належний рівень виконання дослідницького завдання та опанування дисертанткою методології наукової праці.

У **Вступі** подано обґрунтування актуальності обраної теми, окреслено її зв'язок із сучасними науковими дослідженнями, програмами та тематичними напрямками. Сформульовано мету й завдання дослідження, визначено його об'єкт і предмет, описано використані методи. Також у вступі обґрунтовано наукову новизну здобутих результатів. Структура основного тексту побудована послідовно: розділи та підрозділи пов'язані між собою логічно, а зміст кожного наступного фрагмента розгортання дослідження ґрунтується на результатах, отриманих у попередньому.

Перший розділ присвячено аналізу теоретико-методологічних засад вивчення ідентичності. У межах цього розділу здійснено теоретичне осмислення поняття «ідентичність» у контексті історико-філософського розвитку, реконструйовано її структуру з урахуванням ключових соціально-філософських підходів та механізмів формування. До переваг дисертації належить застосування авторкою ієрархічної моделі ідентичності, що стало підґрунтям для комплексного аналізу української ідентичності та специфіки її трансформацій у сучасному соціокультурному просторі. Такий підхід відкриває перспективні напрями для подальших досліджень у відповідній галузі. Окрему аналітичну увагу зосереджено на ролі колективної пам'яті як одного з ключових чинників у процесі формування української ідентичності.

Другий розділ присвячено аналізу регіонального виміру української ідентичності в умовах соціокультурних змін. У межах розділу дослідниця розкрила змістові характеристики, типологію та специфіку регіональної ідентичності, звернувши увагу

на її вияв у культурних, мовних й історичних контекстах, а також на те, як ці чинники впливають на формування загальноукраїнської ідентичності. Окрему увагу приділено взаємодії між соціокультурними та міжкультурними елементами української й європейської ідентичностей з метою виявлення як спільних рис, так і розбіжностей між ними.

У **третьому розділі** розглянуто актуальні загрози для української ідентичності, серед яких ключовими дисертантка визначає глобалізаційні процеси, міграційні виклики та війну. Особливий аналітичний акцент зроблено на впливі російсько-української війни, у межах чого проаналізовано взаємозв'язок політико-географічних та соціокультурних чинників із динамікою трансформацій ідентичності. Для глибшого аналізу застосовано сучасні підходи до просторового розмежування українських територій за моделлю «Фронтір – Тил – Опора», а також проведено соціологічне опитування серед студентської молоді з різних закладів вищої освіти України. Така комплексна організація дослідження дозволила не лише виявити актуальні тенденції змін ідентичності, а й окреслити потенційні напрями її розвитку в умовах глобалізованого середовища та сформулювати стратегії відновлення регіональної ідентичності після деокупації тимчасово захоплених територій України. Зазначене становить наукову новизну роботи й підтверджує міждисциплінарний характер дослідження.

У **висновках** викладено узагальнені авторські положення, що відповідають завданню комплексного осмислення процесів формування української ідентичності в умовах соціокультурних змін. Наведені висновки систематизують основні результати дослідження, містять обґрунтовані наукові положення з теоретичною та практичною значущістю, а також рекомендації, спрямовані на досягнення стратегічної мети – зміцнення та утвердження української ідентичності.

Значення одержаних результатів для науки й практики та рекомендації щодо їх можливого використання. Результати дисертаційного дослідження можуть слугувати підґрунтям для подальших теоретичних розвідок, а також для розроблення та реалізації практичних заходів, спрямованих на підтримку й розвиток національної та регіональної ідентичності. Отримані напрацювання мають потенціал для застосування у формуванні дієвих стратегій і програм, спрямованих на зміцнення української ідентичності на різних суспільних рівнях.

Практична значущість дисертаційного дослідження полягає у можливості застосування його результатів у низці сфер, пов'язаних із формуванням, підтримкою та розвитком української національної ідентичності в умовах сучасних соціокультурних змін.

По-перше, отримані результати можуть бути використані для вдосконалення державної гуманітарної політики, зокрема в галузях освіти, культури, медіа та національної безпеки. Зокрема, вони можуть слугувати аналітичною базою для розроблення програм

громадянського виховання, змісту шкільних і університетських курсів, спрямованих на формування стійкої національної ідентичності та історичної свідомості.

По-друге, дослідження має практичну цінність для діяльності інституцій громадянського суспільства, культурних та освітніх ініціатив, які працюють над збереженням і промоцією української культурної спадщини, а також формуванням сучасного культурного образу України в міжнародному контексті.

По-третє, результати дисертації можуть бути корисними у процесах стратегічної комунікації, протидії дезінформації та гібридному впливу, оскільки вони дають уявлення про ключові маркери української ідентичності, які слугують об'єктами маніпуляцій або ж консолідуючими чинниками.

Окрім того, матеріали дисертації можуть бути впроваджені у практику соціологічних, культурологічних, історичних досліджень, а також використані у навчальному процесі при викладанні дисциплін, пов'язаних із національною ідентичністю, культурною політикою, соціальними трансформаціями та комунікаційними стратегіями.

Таким чином, дисертаційне дослідження має високий потенціал практичного застосування як у науково-освітньому, так і в суспільно-політичному вимірах.

Повнота викладення наукових положень, висновків і рекомендацій в наукових публікаціях, зарахованих за темою дисертації. Основні положення та результати дисертаційного дослідження викладено у 43 наукових публікаціях, з яких 6 статей у наукових виданнях, включених до категорії «Б» Переліку наукових фахових видань України, стаття у науковому виданні іншої держави, 2 статті в інших наукових виданнях, 34 тези наукових доповідей. Вказані публікації цілком відображають основні наукові положення та досягнення проведеного дисертаційного дослідження.

Відсутність (наявність) порушення академічної доброчесності. Дисертація є самостійною кваліфікаційною науковою працею із науково-обґрунтованими висновками та рекомендаціями, які подано авторкою для публічного захисту. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідні джерела. У роботі відсутнє привласнення чужих ідей, результатів або слів без оформлення належного цитування.

Питання для дискусійного обговорення та недоліки дисертації щодо її змісту та оформлення:

1. У дисертації аналізуються три рівні структури ідентичності – культурно-цивілізаційний, національний і регіональний. Проте недостатньо розкрито механізми їх взаємодії в умовах конфлікту і трансформаційних процесів. Тому деталізація, як саме ці рівні ідентичності можуть вступати у конкуренцію або, навпаки, взаємопідсилюватися виявляється логічною та доречною.

2. Авторка застосовує компонентну модель ідентичності, де провідну роль відведено мові, освіті та сім'ї. Водночас у розділі про загрози ідентичності акценти зміщуються на глобалізацію, міграцію й війну. Чи не створює це методологічну асиметрію між факторами формування та факторами деструкції? Наскільки ця модель витримує напруження зовнішніх викликів?

3. У роботі активно використано категорію «героїчної пам'яті» у формуванні національного наративу. Водночас питання альтернативних типів пам'яті (наприклад, травматичної, опозиційної або контрнаративної) залишено поза увагою. Чи не обмежує це аналітичну перспективу дисертації, особливо в контексті постколоніального підходу?

Загальний висновок та оцінка дисертації. Зміст роботи відображає основні положення дисертації. Дисертаційне дослідження не містить порушень академічної доброчесності. Результати наукової роботи повно викладено в опублікованих здобувачем наукових публікаціях.

Отже, дисертація на тему: «Українська ідентичність в контексті соціокультурних трансформацій сьогодення» відповідає вимогам наказу Міністерства освіти і науки України № 40 від 12 січня 2017 року «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» і Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 44 від 12 січня 2022 року, а її авторка Шеховцова-Бурянова Вікторія Анатоліївна заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 033 «Філософія» галузі знань 03 «Гуманітарні науки».

Офіційний опонент завідувач кафедри філософських і політичних наук Черкаського державного технологічного університету, доктор філософських наук, професор Анжела БОЙКО